

w duszy, J. C. Fraisse wyjaśnia w ostatniej części swej pracy, zatytułowanej "Naśladownictwo i różnica", która podsumowuje jego rozważania.

Książka J. C. Fraisse'a stanowi istotny wkład do współczesnych studiów nad neoplatonizmem. Autor kieruje swoje rozważania do czytelnika, zakładając jego doskonałą orientację w problematyce, którą podejmuje jego praca. Wszystko to sprawia, że lektura nie jest łatwa, ale trud jej podjęcia chyba się opłaci, tym bardziej, że oprócz pogłębionej analizy Plotyńskich Ennead, J.C. Fraisse porusza zagadnienie możliwych odniesień między myślą Plotyna, św. Augustyna i Spinozy. Problem wpływu myśli plotyńskiej na twórczość Biskupa Hippony był niejednokrotnie podejmowany w literaturze przedmiotu. Nie można natomiast tego samego powiedzieć o relacji filozofii Plotyna i Spinozy, zwłaszcza że niemożliwe jest tutaj ustalenie jakiegóś formy wpływów bezpośrednich.

J. C. Fraisse opiera swoje wywody na bogatym materiale źródłowym, co stanowi jedną z niewątpliwych zalet tej książki. Autor komentuje wybrane traktaty Plotyńskich Ennead, prowadząc jakby na oczach czytelnika ich pogłębioną, rozumiejącą lekturę. Nie zdaje relacji ze "stanu badań nad Plotynem" i nie ustosunkowuje się do opinii i stanowisk innych historyków filozofii, chociaż przy końcu swej pracy przytacza wybraną bibliografię. Jest to zatem książka bardzo piękna, nie przeładowana uczonością innych, ale pozwalająca przemówić mądrości samego Autora Ennead.

Agnieszka Kijewska - Lublin

6. Benoît Gain, L'Église de Cappadoce au IVe siècle d'après la correspondance de Basile de Césarée /330-379/, Roma 1985, Pontificium Institutum Orientale, Orientalia Christiana analecta 225, s. XXXI + 464.

1500 rocznica śmierci św. Bazylego przyniosła znaczne ożywienie studiów nad biskupem Cezarei Kapadockiej. Wydano z tej okazji szereg poważnych prac, zwłaszcza w ośrodku w Toronto. Wymieńmy choćby dzieła P.J. Fedwicka: St. Basil the Great and the christian ascetic life, Roma 1978, Analecta Urvinis S. Basilii

Magni. Opera historica I 39, s. 230; The church and the charisma of leadership in Basil of Caesarea, Toronto 1979, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, Studies and texts 45, s. XVIII + 224 oraz dwutomowe dzieło pod jego redakcją pt. Basil of Caesarea. Christian, Humanist, Ascetic, I-II, Toronto 1981, s. XLIV + 764. Ponadto ukazały się drukiem akta kolokwium bazylikańskiego w Messynie /Atti del Congresso internazionale su Basilio di Caesarea, la sua età e il Basilianesimo in Sicilia, I, Università degli studi di Messina, Facoltà di Lettere e Filosofia, 3-6 XII 1979, Messina 1983, s. 699/, a M. Forlin Patrucco rozpoczęła nowe wydanie krytyczne Listów Biskupa Cezarei Kapadockiej /S. Basilio di Caesarea. Le lettere I. Introduzione, testo criticamente riveduto, traduzione, commento a cura di M. Forlin Patrucco, Torino 1983, s. 456/. W 1983 r. zasłużone dla badań orientalnych opactwo cysterskie w Bellefontaine we Francji wydało dwutomowy zbiór artykułów J. Gribomonta OSB, znakomitego badacza dzieł św. Bazylego Wielkiego, pt. St. Basile: Evangile et Église. Dodajmy, że w Polsce rozpoczęto nowy przekład Reguł św. Bazylego. Pracy tej podjął się ks. mgr J. Naumowicz. Reguły moralne zostały już przygotowane do druku.

Do tych prac należy dołączyć wyżej wymienione dzieło B. Gaina, którego treść można określić jednym zdaniem: Życie Kościoła w Kapadocji na podstawie listów św. Bazylego.

R. Aubert we Wprowadzeniu do "Historii Kościoła" /t. 1: J. Daniélou - H.I. Marrou, Od początków do roku 600, Warszawa 1984, 8/ stwierdza, że powinna ona zwrócić baczniejszą uwagę na lud wierny. Pierwszorzędnym zaś źródłem do takiego właśnie ujęcia historii Kościoła w Kapadocji są listy św. Bazylego. Pracę swą /rozd. I, s. 1-39/ rozpoczyna od spraw bardzo prozaicznych, m.in. od położenia geograficznego, klimatu, sieci dróg, organizacji poczty, które jednak w sposób zasadniczy wpływają na życie Kościoła. Dane te uzupełnia apendyks 1 /s. 389-392/ oraz 2 /s. 393-396/.

Drugi rozdział /s. 41-57/ pokazuje Bazylego jako biskupa: jego bliski związek z ludem oraz troskę o wiarę i Kościół. Słowa Grzegorza z Nazjanzu wypowiedziane o swym przyjacielu, że życie jego było życiem w ogniu, doskonale ilustrują działalność duszpasterską Biskupa Cezarei. Dodać tu należy, że Bazyl chorował przez całe swe życie /por. interesujący apendyks 3, s. 397-398, poświęcony chorobom Bazylego/. W końcowym paragrafie

tego rozdziału /s. 53-57/ autor rekonstruuje dzień pracy Biskupa Cezarei.

Następny rozdział poświęcony jest klerowi /s. 59-121/. Znajdujemy tam najpierw opis organizacji kościelnej w Kapadocji, a następnie omówienie zadań biskupa z podkreśleniem tak drogiej dla Wschodu chrześcijańskiego roli ojcowstwa duchowego. Z tym rozdziałem łączy się apendyks 5 /Accession d'un néophyte à l'épiscopat, s. 403-404/. Dalej poświęcono sporo miejsca jego współpracownikom, jak chorepiskopoi, innym członkom kleru, w końcu zaś świeckim /w apendyksie 4, s. 399-402, znajdujemy ciekawy i ważny dla tłumaczy zestaw tytułów honorowych używanych przez Bazylego/.

Rozdział czwarty /s. 123-161/ poświęcony jest życiu zakonnemu; wiadomości te są szczególnie ważne, jako że pochodzą od mnicha i jednego z twórców życia zakonnego na Wschodzie.

W rozdziale piątym poświęconym liturgii /s. 163-225/ omówione zostały miejsca kultu, modlitwa publiczna i msza św., sakramenty, kalendarz i kult męczenników oraz samo zgromadzenie liturgiczne. I tu również świadectwa Bazylego mają szczególną wartość, gdyż pochodzą od jednego z twórców liturgii chrześcijańskiego Wschodu.

Kolejny rozdział /s. 227-270/ poświęca B. Gain społeczeństwu Kapadocji, jego obyczajom, chrystianizacji, stosunkowi chrześcijan do pogan i żydów, życiu moralnemu itd. Ten rozdział łączy się ściśle z następnym /s. 271-289/, w którym jest mowa o organizacji miłosierdzia, z szerokim omówieniem sławnej Bazyliady w Cezarei.

Dalej w rozdziale ósmym /s. 291-322/ ukazuje autor trudne stosunki między Kościołem i Państwem w okresie walk z arianizmem popieranym przez Walensa. Postawa Bazylego była zarazem elastyczna i twarda; jeden z paragrafów tego rozdziału nosi tytuł: "Diplomatie ou opportunisme?" /s. 300-304/.

Dwa ostatnie rozdziały /IX, 323-357; X, 359-384/ poświęcone są sprawom wiary: pierwszy - jej przekazowi /a więc stosunkowi do wiary Nicei, formacji katechumenów, cyrkulacji pism teologicznych/, drugi - herezjom i schizmie.

Na końcu tomu Gain umieścił wzorowo opracowane apendyksy /biblijny, bazylikański, autorów i dokumentów starożytnych, słów greckich, imion i rzeczy/ i mapę.

Otrzymaliśmy dzieło o wyjątkowym znaczeniu i to z wielu względów. Wbrew tytułowi autor nie opiera się li tylko na listach, ale na całej twórczości Bazylego, nawiązując obficie do innych pisarzy kapadockich. Jest to więc wprowadzenie w życie i realia prowincji Kapadocji, która w IV w. wydała trzech pisarzy, należących do największych teologów epoki patrystycznej. Książka jest napisana z ogromną erudycją. Do każdego stwierdzenia znajdujemy bowiem bogate uzasadnienie źródłowe. Co więcej, w wielu wypadkach, jak np. przy omówieniu roli chorepiskopoi, rozdział staje się podsumowaniem naszej wiedzy na ten temat.

To dzieło benedyktyńskiej pracy /nomen omen, autor nosi imię Benoît, Benedykt/ i erudycji napisane jest zarazem lekkim językiem, z typowym francuskim esprit. Jesteśmy autorowi wdzięczni za ten nieoceniony wstęp do studiów nie tylko bazylian- skich i nad pisarzami kapadockimi, ale praktycznie mówiąc, do pisarzy greckich IV wieku.

Ks. Marek Starowieyski - Warszawa